

ISSN 2080-1807

TORUŃSKIE STUDIA BIBLIOLOGICZNE

2016, nr 2 (17)

Artur Nowakowski*

e-mail: nowakowskiartur1972@gmail.com

Bibliografia Tatr i Podhala Zofii i Witolda Paryskich – historia i współczesność

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TSB.2016.018>

STRESZCZENIE: Region Tatr i Podhala – z uwagi na miejsce, jakie zajmuje w świadomości społecznej, ale również i w literaturze – od zawsze wymagał opracowania zestawiającego dorobek piśmienniczy związany z kulturą, geografią, etnografią i wieloma innymi dziedzinami naukowymi, a także ze sztuką i literaturą. Mniejsze lub większe zestawienia pojawiały się w drukach poświęconych Tatom, ale mogły być one jedynie wstępnym bodźcem dla przyszłych bibliografów. W latach 30. XX w. Witold Henryk Paryski rozpoczął prace nad katalogiem obejmującym literaturę popularnonaukową odnoszącą się do całości tematyki tatrzańsko-podhalańskiej. Z biegiem czasu poszerzył zakres badań o Spisz i Orawę. Paryski miał zamiar wydać swoją bibliografię drukiem; w latach 50. XX stulecia zawiązał zespół badawczy, w skład którego weszli prócz niego: Zofia Radwańska-Paryska, Juliusz Zborowski oraz Jan Gwalbert Pawlikowski. Postępujące przez kolejne dekady prace doprowadziły do znacznego poszerzenia zawartości bibliografii. Jak szacują pracownicy Ośrodka Dokumentacji Tatrzańskiej – liczy dziś ona 75 tysięcy fiszek i ok. 100 tysięcy kart katalogowych. W roku 2001 – na mocy testamentu Zofii Paryskiej – powołano Fundację Paryskich, której głównym zadaniem było kontynuowanie prac nad bibliografią, natomiast w roku 2015 opublikowano w zdigitalizowanej wersji ich efekt na

* Absolwent kierunku bibliotekoznawstwo i informacja naukowa na Uniwersytecie Łódzkim.

stronach Biblioteki Tatrzańskiego Parku Narodowego. Projekt realizowany jest pod nazwą *Digitalizacja fiszek z Bibliografią Tatr i Podtatrza Witolda Henryka Paryskiego*.

SŁOWA KLUCZOWE: bibliografia, Paryska Zofia, Paryski Witold Henryk, Podhale, Tatry.

Miłośnikom Tatr i Podhala nazwisko Zofii i Witolda Paryskich kojarzy się w sposób jednoznaczny. Związane jest ono nie tylko z wyczerpującą wiedzą dotyczącą Tatr i Podhala, ale także z jej systematyzacją. Wydana w roku 1973 *Encyklopedia tatrzańska* (nakładem warszawskiego wydawnictwa Sport i Turystyka) stała się na długie lata jednym z najważniejszych i najpoważniejszych rezultatów pracy, jakiej już w latach 30. XX w. podjęło się małżeństwo Paryskich. W obszarze ich zainteresowań znalazło się praktycznie wszystko, co jest związane z regionem i aktywnością, jaką można zaobserwować w jego granicach. Autorski tandem stał się niekwestionowanym autorytetem w takich zagadnieniach, jak: ochrona środowiska Tatr, nazewnictwo, przewodnictwo, historia i etnografia Podhala, ale także narciarstwo, turystyka i kultura. W roku 1995 ukazała się *Wielka encyklopedia tatrzańska*, wznowiona w roku 2004¹.

Porządkowanie wiadomości z regionu stanowiło naturalną wypadkową zainteresowań i dotychczasowych poczynań autorów. Urodzony w 1909 r. Witold Henryk Paryski zajmował się taternictwem i ratownictwem górskim, a także (już od końca lat 20. XX w.) popularyzowaniem wiedzy dotyczącej Tatr. Zofia Radwańska-Paryska (ur. 1901) prócz taternictwa uprawiała narciarstwo wysokogórskie, jako pierwsza kobieta na świecie otrzymała uprawnienia przewodnika górskiego. Bliskość gór (oboje zamieszkiwali do końca życia w Zakopanem), fascynacja ich klimatem, szatą roślinną oraz kulturą Podhala przełożyła się na próby zebrania rozproszonej wiedzy. Prócz *Encyklopedii tatrzańskiej*, nad którą pracowali ponad dwadzieścia lat, jeszcze przed II wojną światową Paryscy rozpoczęli prace nad słownikiem gwary podhalańskiej, który

¹ Jej elektroniczna wersja ukazała się w 1999 r. nakładem Wydawnictwa PWN.

uparcie i wytrwale „lepili” z zbieranych po wsiach słów, sprawdzając jednocześnie ich znaczenie i oznaczając źródło pochodzenia.

Zamiłowanie do kategoryzowania i organizowania zebranej wiedzy było konsekwencją dotychczasowych związków ze słowem pisanym. Andrzej Szymkiewicz w jednym z numerów „Podtatrza” (zima 1978) wskazuje na silną miłość do książek, opisując mieszkanie Paryskich jako „podporządkowane życiowej pasji gospodarzy”. Opis biblioteki jest u niego tyleż prosty, co wyczerpujący: „Wszędzie książki. Zdecydowana większość poświęcona Tatom i ochronie przyrody. Ile ich jest? Trzysta metrów bieżących półek – powiada Witold Paryski”². Nie bez znaczenia dla bibliofilsko-bibliograficznych upodobań Paryskiego była też opieka nad prywatnym archiwum Pawlikowskich w willi „Pod Jedłami”. Obok dyrektora Muzeum Tatrzańskiego Juliusza Zborowskiego oraz samych Paryskich Jan Gwalbert Pawlikowski został w 1951 r. członkiem reformującego się zespołu tworzącego bibliografię tatrzańską. W sierpniu tego roku ustalono zasady jej sporządzania.

Zanim jeszcze w latach 30. XX w. W. H. Paryski rozpoczął wstępne zbieranie informacji i katalogowanie jej w postaci fiszek, kilku autorów próbowało choć w podstawowym zakresie zgromadzić literaturę opisującą Tatry. Jednym z nich był Eugeniusz Janota (1823–1878), taternik, przyrodnik, badacz kultury góralskiej, a nade wszystko – zwłaszcza dla środowiska bibliofilskiego – autor pierwszego polskiego przewodnika odnoszącego się także do Tatr, wydanego w 1860 r. *Przewodnika w wycieczkach na Babią Górę, do Tatr i Pienin*. Zamieścił on w nim kilkadziesiąt pozycji poświęconych temu regionowi. Jedną z kompletniejszych bibliografii, obejmującą jednak tylko teksty dawniejsze, była *Bibliotheca Carpatica* Hugo Payera (1823–1898) z 1880 r., wydana w całości przez Magyaroszági Kárpátgyűjtő (Węgierskie Stowarzyszenie Karpacie) w Kieżmarku (wcześniej drukowano jej fragmenty w „Jahrbuch des Ungarischen Karpathenvereins” w latach 1874–1876). Prawie 380-stronicowa publikacja zawiera 5885 opisów bibliograficznych druków zwartych i artykułów w układzie autorskim oraz dwa obszerne indeksy. Praca Payera rejestruje teksty w języku polskim, niemieckim, węgierskim, francuskim, a także łacińskim. Szeroki zasięg, jaki obrał autor przy

² A. Szymkiewicz, *U Paryskich*, „Podtatrza” 1978, zima, s. 51.

sporządzaniu bibliografii, spowodował, że siłą rzeczy była ona niekompletna, o czym zresztą sam wspomina we wstępie, dodając istotną informację o wykorzystaniu już istniejących zestawień, w tym wspomnianego wyżej Janoty. Równie ważne jak sama bibliografia są dołączone do niej indeksy; szczególnie interesujący jest pierwszy z nich: ułożony tematycznie, klasyfikujący piśmiennictwo z takich dziedzin, jak: botanika, kartografia, hydrografia, ikonografia, mineralogia, statystyka, topografia, zoologia i in.

Poboczne znaczenie miała opublikowana w „Pamiętniku Towarzystwa Tatrzańskiego” (1876) *Bibliografia karpacka* Henryka Müldnera. Liczące 300 opisów zestawienie (dotyczące polskiego piśmiennictwa) było zaledwie wstępem do dalszych prac; kolejne części niestety nie ujrzały światła dziennego. Na uwagę zasługują także *Bibliografia zakopiańska* Tomasza Janiszewskiego, wydrukowana w „Przeglądzie Zakopiańskim” w 1899 r. (164 pozycje), oraz rodzaj kontynuacji dzieła Payera autorstwa Szilárda Schermanna pt. *Szögescipók nyomai a Kárpátok bércein* (1937). Plany rejestracji piśmiennictwa tatrzańskiego mieli też Stanisław Eljasz Radzikowski (1869–1935) i Imre Barcza (1881–1938), węgierski tatarnik, który ponoć posiadał w 1914 r. przygotowany rękopis takiej bibliografii z gotowym tytułem – *Bibliographia Tatraensis*³.

Witold Henryk Paryski, rozpoczynając w latach 30. prace nad swoim katalogiem, miał nadzieję wydać go w przyszłości drukiem. W międzyczasie wykorzystywał zebrane materiały w tekstach publikowanych w prasie, m.in. w „Taterniku”. Zakres gromadzonych informacji był początkowo dość wąski, bo obejmował wyłącznie literaturę popularnonaukową i przewodnicką odnoszącą się do Tatr po stronie polskiej i słowackiej. W latach 50. XX w. Paryski zdecydował o poszerzeniu zarówno obszaru, jak i materii odnoszącej się do tworzonej bibliografii.

Do ważnego przełomu w procesie przygotowywania bibliografii doszło w sierpniu 1951 r., kiedy to powstał w Zakopanem zespół do prowadzenia dalszych prac. W jego składzie pojawili się: Witold Henryk Paryski, jego żona dr Zofia Radwańska-Paryska, dyrektor Muzeum

³ Barcza Imre. W: Z. i W. H. Paryscy, *Wielka internetowa encyklopedia tatrzańska* [online] [dostęp 31 lipca 2016]. Dostępny w World Wide Web: http://z-ne.pl/t,haslo-178,barcza_imre.html.

Tatrzańskiego Juliusz Zborowski oraz Jan Gwalbert Pawlikowski. Przy mniejszym lub większym wsparciu instytucji państwowych grupa dostała możliwość opracowania tematu z pewnością bardziej odpowiedzialnie, ale także w sposób bardziej krytyczny niż w przypadku wcześniejszych publikacji. Finansowanie projektu zatwierdziła Państwowa Komisja Planowania Gospodarczego, sama praca zaś prowadzona była w ramach Tatrzańskiej Sekcji Naukowej w Zakopanem. Już wtedy planowano rozwinięcie bibliografii o narzędzia usprawniające proces wyszukiwawczy: „W celu ułatwienia każdemu wyszukiwania potrzebnej mu pozycji, bibliografia posiadać będzie duży skorowidz alfabetyczny, uwzględniający w szerokim zakresie nazwiska, nazwy, zagadnienia itd.”⁴. Do terminu ukończenia prac podchodzono z jednej strony z pewną rezerwą, z drugiej zaś – znając dziś już mniej więcej jej losy – plany te były nacechowane dużą dawką optymizmu: „Termin ukończenia bibliografii jest zależny od funduszy; przewidziany jest na kilka lat”⁵. Paryski dodaje jednak od razu, że procedury są prowadzone w sposób umożliwiający korzystanie z dotychczasowych efektów w każdej chwili, mając na myśli głównie pracowników naukowych. Ci zresztą oferowali swoją pomoc w tworzeniu bibliografii; wiadomo, iż np. prof. Marian Gieysztor (1901–1961), m.in. prezes Polskiego Towarzystwa Hydrobiologicznego, przekazał kartotekę rejestrującą piśmiennictwo dotyczące zoologii karpackiej. Kartotekę związaną z piśmiennictwem klimatologicznym regionu Tatr przekazał z kolei Michał Orlicz (1906–1978), klimatolog i geograf, związany m.in. z Wysokogórskim Obserwatorium Meteorologicznym na Kasprowym Wierchu. Również Jan Reychman (1910–1975), pracownik Muzeum Tatrzańskiego, członek redakcji „Wierchów,” podarował dużą ilość materiałów do bibliografii obejmującej teksty w języku rumuńskim, węgierskim i słowackim. Sam również porządkował zbiory będące spuścizną po zmarłym w 1935 r. Stanisławie Eljaszu Radzikowskim. Warto przy tym wspomnieć, że archiwalia te zostały wcześniej nabyte przez twórcę *Bibliografii tatrzańskiej*: „Wszystko, co otrzymałem [od Paryskiego], było w absolutnym nieładzie rzeczowym i chronologicznym, były papiery z połowy XIX wieku i z lat 30. XX wieku. Były li-

⁴ W H P[aryski], *Bibliografia tatrzańska*, „Wierchy” R. 21: 1952, s. 233.

⁵ Tamże, s. 234.

sty z pieczętką Rządu Narodowego z 1863 roku [...] i listy wnuków do babci...”⁶.

Kolektywna optyka działań w sposób tyleż naturalny, co wzbudzający niewątpliwe uznanie w środowisku naukowym przynosiła efekt w postaci kolejnych fiszek z nowymi zapisami. Dzięki przedwojennej inicjatywie Paryskiego⁷ i późniejszym zorganizowaniu jej w postaci prężnie działającego zespołu można było mieć nadzieję na monumentalne dzieło. Początkowo zresztą miał być to jedynie warsztat pracy, który z czasem zaczął się przeradzać w pełnoprawną bibliografię. Stąd też poszerzenie zasięgu o takie regiony jak Spisz czy Orawa. Na początku XXI w. szacowano, że zestawienie liczy kilkadziesiąt tysięcy haseł (prace były oczywiście kontynuowane już po śmierci Paryskiego) i posiada szczegółowy indeks⁸. Jego uniwersalny charakter stanowił bazę do

opracowanych przez Paryskiego monotematycznych bibliografii poświęconych zagadnieniom szczegółowym, jak np. historii badań onomastycznych w Tatrach, pasterstwu Tatr Polskich i Podhala, dendrologii tatrzańskiej i in., które publikowane były w rozmaitych wydawnictwach naukowych⁹.

Wyjątkową wartość dla zachowania stanu wiedzy o Tatrach i Podtatrzu miała decyzja Z. Radwańskiej-Paryskiej, która ustanowiła w swoim testamencie powołanie fundacji. Z dniem jej śmierci (w 2001 r.) została założona Fundacja im. Zofii i Witolda Paryskich, której – jak głosi statut Fundacji – głównym zadaniem jest:

opieka nad materiałami naukowymi dotyczącymi Tatr i Podtatrza, pozostawionymi jej przez Zofię i Witolda H. Paryskich w Zakopanem, i zapewnienie ich wykorzystania zgodnie z wolą patronów Fundacji, oraz kontynuacja ich dzieła poprzez szeroko pojętą promocję multidyscyplinarnych

⁶ J. Reychman, *Peleryna, ciupaga i znak tajemny*, Kraków 1971, s. 109.

⁷ Paryski był autorem bibliografii osobowej Mieczysława Świerza, opublikowanej na łamach „Taternika”.

⁸ Obecne dane, udostępnione na stronach Fundacji Paryskich, określają liczbę fiszek na 150 tys.

⁹ W. A. Wójcik, *Wspomnienie o Witoldzie Henryku Paryskim*, „Rocznik Podhalański” t. 8: 2002, s. 311.

badań naukowych i inwentaryzacyjnych nad przyrodniczym i kulturowym dziedzictwem Tatr i Podtatrza, oraz wspieranie działań na rzecz ochrony tożsamości przyrodniczo-kulturowego tego regionu¹⁰.

Obecnie kartoteka jest w stanie „surowym”, tzn. w postaci fiszek przechowywanych w skrzyniach katalogowych, przy czym opisy bibliograficzne zajmują 52 skrzynie, indeksy zaś – 21 skrzyń. Całość przechowywana jest w Ośrodku Dokumentacji Tatrzańskiej im. Zofii Radwańskiej-Paryskiej i Witolda Henryka Paryskiego [dalej: ODT] przy ul. Chałubińskiego 42a w Zakopanem. Zbiór obejmuje zakres chronologiczny od czasów najdawniejszych do dziś. Według danych zamieszczonych na stronach Ośrodka Dokumentacji Tatrzańskiej „dane z lat 1920–1960 obejmują wg.[!] współczesnych szacunków ok. 95% wydanych pozycji bibliograficznych”¹¹. Dużo łatwiej przebiegała rejestracja piśmiennictwa w pierwszych dekadach XX stulecia, potem – z uwagi na ilość publikowanych materiałów – rosła w sposób uniemożliwiający jej ewidencję. Można przypuszczać, że część bibliografii odnoszącej się do współczesności jest już dużo mniej kompletna. Niemniej jednak posiada ona unikatową wartość historyczną.

Z uwagi na rosnącą liczbę opisów, co w konsekwencji rodziło naturalne problemy z formą udostępnienia jej odbiorcy (pamiętajmy, że W. H. Paryski pragnął opublikować ją drukiem), palące stało się znalezienie rozwiązania, które przybliżyłoby potencjalnych badaczy tudzież pasjonatów do największej w historii bibliografii tego regionu (zbiór przechowywany w ODT nie jest powszechnie dostępny). Od roku 2015 realizowany jest projekt *Digitalizacja fiszek z Bibliografią Tatr i Podtatrza Witolda Henryka Paryskiego* (dotowany ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Tatrzańskiego Parku Narodowego)¹². Przystępny interfejs użytkownika na stronach biblioteki Tatrzańskiego Parku Narodowego pozwala na łatwe i wygodne porusza-

¹⁰ *Statut Fundacji* [online] Fundacja im. Zofii i Witolda Paryskich [online] [dostęp 31 lipca 2016]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.fundacjaparyskich.pl/index.php/fundacja/statut>.

¹¹ *Konferencja Bibliografia Tatr i Podtatrza*. Komunikat nr 1 [online] Tatrzański Park Narodowy [dostęp 31 lipca 2016]. Dostępny w World Wide Web: http://biblioteka.tpn.pl/filebrowser/KONFERENCJA_BIBLIOGRAFIA.pdf.

¹² Bazy znajdują się pod adresem: <http://krokus.tpn.pl/fiszki/bibliografia.php>.

nie się po archiwum, oferując wyszukiwarkę oraz indeks. Cyfrowa forma kartoteki wydaje się dziś jedynym słusznym rozwiązaniem, biorąc pod uwagę ogrom informacji pozyskanych już przez samego Paryskiego, nie wspominając o nowych, wciąż pojawiających się na warsztacie prac nad *Bibliografią tatrzańską*. Owa praca właściwie „nigdy się nie kończy i nie można powiedzieć, że wyczerpany został cały zasób piśmiennictwa”¹³.

Ogólnie rzecz biorąc, pomysł na digitalizację zbiorów Paryskich – jak opowiada Marcin Guzik, dyrektor Zarządu Fundacji im. Zofii i Henryka Paryskich – wziął się ze wzmożonego zainteresowania potencjalnych odbiorców zachowanymi materiałami. Dokumenty z archiwum trafiają do pracowni digitalizacyjnej Małopolskiej Biblioteki Cyfrowej z zachowaniem wszystkich potrzebnych procedur, w tym sporządzenia protokołu sprawozdawczo-odbiorczego. Po skopiowaniu dokumentów na skanerze wielkoformatowym trafiają one do obróbki graficznej, włącznie z ewentualnym przetworzeniem pod kątem możliwości odczytywania tekstu (OCR), następnie – po porównaniu materiałów papierowych z cyfrowymi – są one katalogowane i udostępniane na stronie internetowej Małopolskiej Biblioteki Cyfrowej (www.mbc.malopolska.pl). Bibliografię Paryskich w postaci fiszek można przeglądać na witrynie Ośrodka Dokumentacji Tatrzańskiej (www.krokus.tpn.pl). Według relacji Marcina Guzika i Wiesława Siarzewskiego z ODT Paryski z dużą dokładnością sporządzał opisy bibliograficzne, tak by potencjalny odbiorca mógł się z nich jak najwięcej dowiedzieć. Na odwrocie kart zwykł zamieszczać także informacje o tym, w jakiej bibliotece znajduje się egzemplarz książki bądź czasopisma, w którym pojawił się taki czy inny artykuł. Pracownicy ODT szacują, że bibliografia liczy 75 tys. fiszek oraz około 100 tys. kart indeksowych. W celu zindeksowania kart, a więc stworzenia narzędzi wyszukiwawczych, część informacji, jakie zamieścił Paryski na fiszkach, należało przepisać, wykorzystując je jako elementy cyfrowych indeksów. Dzięki decyzjom Z. Paryskiej, jakie zamieściła w swoim testamencie, oraz zespołowej pracy wielu osób (zarówno w latach 50. XX stulecia, jak i teraz) ogromny i jedyny taki zbiór danych na temat Tatr

¹³ Wypowiedź Wiesława Wójcika z Centralnej Biblioteki Górskiej PTTK, zob. *Bibliografia tatrzańska* [online]. YouTubePL [dostęp 31 lipca 2016]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.youtube.com/watch?v=dggehhb0seQ>.

i Podtatrza może dziś stać się warsztatem pracy i nieocenionym źródłem informacji dla każdego miłośnika tego regionu Polski.

Bibliografia

- Konferencja Bibliografia Tatr i Podtatrza*. Komunikat nr 1 [online] Tatrzanski Park Narodowy [dostęp 31 lipca 2016]. Dostępny w World Wide Web: http://biblioteka.tpn.pl/filebrowser/KONFERENCJA_BIBLIOGRAFIA.pdf.
- Paryscy Zofia i Witold Henryk, *Wielka internetowa encyklopedia tatrzańska* [online] [dostęp 31 lipca 2016]. Dostępny w World Wide Web: http://z-ne.pl/t,haslo,178,barcza_imre.html.
- P[aryski] W[itold] H[enryk], *Bibliografia tatrzańska*, „Wierchy” R. 21: 1952, s. 233–234.
- Reychman Jan, *Peleryna, ciupaga i znak tajemny*, Kraków 1971.
- Statut Fundacji* [online] Fundacja im. Zofii i Witolda Paryskich [online] [dostęp 31 lipca 2016]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.fundacjaparyskich.pl/index.php/fundacja/statut>.
- Szymkiewicz Andrzej, *U Paryskich*, „Podtatrze” 1978, zima, s. 47–53.
- Wójcik Wiesław A., *Wspomnienie o Witoldzie Henryku Paryskim*, „Rocznik Podhalański” t. 8: 2002, s. 305–312.

Bibliography of Tatra and Podhale by Zofia and Witold Henryk Paryski – History and the Present

ABSTRACT: The region of the Tatra Mountains and Podhale, due to its place in social awareness and literature, has always required a description encompassing the literary output connected with its culture, geography, ethnology and many other research fields, and also with its art and literature. Smaller or larger compilations appeared in the writings related to the Tatra Mountains but they could only be regarded as an initial impulse for future bibliographers. In the 1930s W. H. Paryski began to work on a catalogue including popular science literature related to the Tatras and Podhale. In the process, he broadened the scope of research on Spisz and Orava. Paryski's intention was to publish his bibliography in a printed form; in 1950s he created a research team which included Zofia Radwanska Paryska, Juliusz Zborowski, Jan Gwalbert Pawlikowski and himself. During the next decade their work led to a significant expansion of

the contents of the bibliography. According to the Centre for Documentation of Tatra, it now contains 75,000 index cards and about 100,000 catalogue cards. In 2001, as per will of Zofia Paryska, the Paryscy Foundation was established, the main goal of which is to continue work on the bibliography. In 2015 the bibliography was published in digital form on the website of the Library of the Tatra National Park. The title of this project is *Digitization of the index cards of the Bibliography of Tatra and Podtatrze of Witold Henryk Paryski*.

KEYWORDS: bibliography, Paryska Zofia, Paryski Witold Henryk, Podhale, Tatra Mountains.

